

AMIR TEMUR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7512730>

ELSEVIER

Received: 05-01-2023

Accepted: 07-01-2023

Published: 22-01-2023

Mamasidiqov Murodjon Qobiljon o'g'li

Namangan davlat universiteti

Arxeologiya mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

Abstract: Ushbu maqolada Amir Temur davrida Farg'ona vodiysi haqida so'z boradi.

Keywords: Yengilmas sarkarda, siyosiy hayot, Farg'ona vodiysi, Xo'jand viloyati.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Buyuk davlat arbobi, yengilmas sarkarda Amir Temur davlati tashkil topgan dastlabki yillardayoq Farg'ona vodiysi uning davlati tarkibiga kirdi. Lekin bu hali Farg'ona vodiysi Amir Temur davlatiga to'liq buysundirilganligini bildirmas edi.

Amir Temurning hokimiyat tepasiga kelishi arafasida Moveronnahrdagi siyosiy bo'linish va uning bir necha beklarga bo'linishi ko'plab tarixiy manbalar va ilmiy adabiyotlarda o'z aksini topgan bo'lib, ular Samarqandda Amir Bayon Sulduz, Keshda Amir Xoja Barlos, Balx va uning atrofida ekanligini ko'rsatadi. Amir Husayn, Shibirgonda Muhammad Xoja Apardiy deyarli mustaqil hukmronlik qilgan [1,28; 8.239]. Mamlakatdagi siyosiy tarqoqlik haqida ma'lumot beruvchi barcha manbalar bir xil, ammo ularda Moverannahrning shimoli-sharqiy qismida qanday beklar mavjud bo'lganligi aytilmagan. Manbalarda faqat Xo'jand viloyatini amir Boyazid Jaloir boshqarganligi qayd etilgan. Ularda Toshkent, Axbi, Marg'ilon, Andijon, O'sh va O'zgan shaharlari tilga olinmagan.

Nizomiddin Shomiy: "Xo'jant amir Boyazid qo'lida" [1.28], Sharafuddin Ali Yazdiy: "Xo'jandni amir Boyazid Jaloyir boshqaradi" [2.60.] deb yozadi. Muiniddin Natanziy "Muntahab ut-tavorixi Muiniy" asarida jaloyir qabilasining yashash joyi Xo'jand ekanligini ta'kidlab, shunday yozadi: "Amir Boyazid jaloirilar qarorgohi bo'lgan Xo'jant viloyatini egallagan" [3.50]. Har uch manbaning ma'lumotlari qisqa bo'lsa-da, ular ba'zi fikrlarni bildirishga imkon beradi.

1358 yilda amir Bayon Sulduz va amir Xoja Barlos tomonidan amir Abdullaning o'g'li va merosxo'ring chetlatilishi natijasida yuzaga kelgan siyosiy tarqoqlik natijasida dastlab Xo'jant hukmdori bo'lgan amir Boyazid Jaloyir o'z merosini deyarli boshqara boshladi. mustaqil ravishda. Natanziyning "Xojentni amir Boyazid egallab oldi" degan iborani u boshqa viloyatdan kelib, bu hududni bosib olgandek tushunmaslik kerak, chunki uning o'zi qayd etganidek, Xo'jant

jaloirlarning yashash joyi bo'lgan. Shuningdek, ilmiy adabiyotlarda amir Boyazidning Xo'jand jaloyirlarining bosh amiri bo'lganligi qayd etilgan [6.316. 75 - kom.].

Moveronnahrning shimoli-sharqiy viloyatlaridan faqat Xo'jant nomining tilga olinishi bu hudud hukmdori amir Boyazid Jaloyirning Toshkent va Farg'ona vodiylarida kuchli ta'sir kuchiga ega bo'lganligidan, bu hududda undan kuchliroq va kuchliroq hukmdor bo'lmaganidan dalolat beradi. u. Nazarimizda, Nizomiddin Shomiy "Xo'jand davlati amir Boyazid hokimiyatida edi" degan iborani bejiz ishlatmagandek. U barcha amirlarning mulklarini viloyat deb atagan holda, Xo'jand davlati sifatida amir Boyazid yerlarini tilga oladi. Demak, uning hududi faqat Xo'jand viloyati bilan chegaralanib qolmagan. Bunda amir Boyazidning ta'siri faqat shimolga, Toshkent viloyatiga, shuningdek, markaziy va sharqiy Farg'ona yo'nalishiga ham yoyilishi mumkin edi. Uning ta'sirining Moveronnahrning markaziy hududlariga tarqalishi ma'lum vaqtdan keyin va qisqa vaqt ichida sodir bo'ldi. 1360-1361 yillarda. Mo'g'ul hukmdori Tug'luq Temurxon ikki marta Moveronnahrda bostirib kirdi, ikkalasida ham amir Boyazid birinchi bo'lib uni kutib olishga chiqdi. Manbalarda bu davrdagi Toshkent va Farg'ona viloyatlaridagi vaziyat haqida batafsilroq ma'lumotlar yo'q.

Farg'ona vodiysining markaziy va sharqiy qismlarida Boyazid Jaloir ta'sirining kuchayishi faqat XIV asrning 40-yillarida, bo'linib ketgan Chag'atoy ulusining har ikki qismida parchalanish kuchayib ketgan bo'lishi mumkin. Amir Temur davlatining tashkil topishi arafasida Farg'ona vodiysining sharqiy yerlari Chag'atoy ulusining sharqiy qismi tarkibiga kirgan. Mo'g'ul ulusi tarkibiga kirgan, Chag'atoy ulusining sharqiy qismida vujudga kelgan mulklar qatoriga akademik B.Ahmedov Farg'onaning sharqiy qismini sanab o'tadi [4.170.]. Tarixchi Haydar Mirzoning "Tarixi Rashidiy" asarida Mo'g'uliston davlatiga asos solgan dug'lat qabilasiga mansub shaharlar qatorida Farg'ona Koson, Axsikat, Andijon, O'zgan shaharlarini ham tilga olishi yuqoridagi fikrimizga dalildir [5.26].

Tarixiy manbalar va sharhlarga qaraganda, Amir Temur siyosiy sahnaga kirib kelgan davrda, ya'ni. 15-asr o'rtalarida Farg'onaning ma'muriy tuzilishida Xo'jand viloyati alohida o'rin tutgan. Vodiyning g'arbiy darvozasi bo'lgan Xo'jant shahri va viloyati jaloirlar tasarrufida bo'lib, ularning sardori Boyazid Jaloyir Moverannahr siyosiy hayotida muhim o'rin egallagan. Farg'onaning sharqiy qismi Mo'g'ul davlati tarkibida edi.

Siyosiy beqarorlik ma'muriy chegaralarning tez-tez o'zgarishiga olib keldi. 1360 yilda mo'g'ul xoni Tug'luq Temur Moverannahrda bostirib kimgach [9.104; 10.14.] Farg'onaning g'arbiy qismi bo'lgan Xo'jant bekligi butunlay sharqiy ulus tarkibiga kiradi [1.29; 6.62-63; 3.52]. Ammo bu pozitsiya uzoq davom etmadi. O'z qo'shinlari o'rtasidagi ziddiyat tufayli Tug'lug' Temurxon tez orada

Mo'g'ulistonga qaytishga majbur bo'ladi. Natijada Moverannahr va Xo'jant beklari o'z mustaqilligini tikladilar.

1360 yilning yozi va kuzida yuz bergan voqealar amir Boyazid Jaloyirning Moveronnahrdagi mavqeini yanada oshirdi. Shunday qilib, Sharafuddin Ali Yazdiy va Nizomiddin Shomiy amir Boyazidning taxtda bo'lganligini ta'kidlaydilar [1,31; 6.24]. Muiniddin Natanziy shunday yozadi: "U Chjendiy mulklarida buyuk (ya'ni mustaqil - A.) sifatida hukmronlik qilgan.

.U.) hukmdor" [3.52.].

Demak, manbalardan ma'lum bo'lishicha, bu voqealardan so'ng amir Boyazid Jaloir butun Moverannahrni boshqara boshlagan. Moveronnahr amirlari uning amiri al-umaro - buyuk amirni tanidilar. Manbalarga ko'ra, amir Abdulla hokimiyatdan chetlashtirilgach, viloyat boshqaruvi amir Bayon Sulduz qo'liga o'tgan [3.51.]. 1360-yilning ikkinchi yarmiga kelib amir Boyazid Jaloyir endi shunday imkoniyatga ega bo'lgani ma'lum bo'ldi, garchi uch manba ham uning Samarqandda qolmagani, balki Xo'jandga qaytgani haqida xabar beradi. Demak, Xo'jant hukmdori amir Boyazid Jaloir 1360 yilning ikkinchi yarmidan 1361 yilning martigacha, ya'ni bir yilga yaqin Moverannahrni Xo'janddan boshqargan. 1361-yil mart oyida mo'g'ul xoni Tug'luq Temur yana Moveronnahrga bostirib kirdi. U katta qo'shin bilan Sirdaryodan o'tib, Xo'jandga kelganidan keyin amir Boyazid Jaloyir yana shaharni tark etib, xon xizmatiga kiradi. Moveronnahrning yirik amirlaridan amir Bayon Sulduz va Hoji Barlos ham xonga bo'ysunishga qaror qiladilar. Biroq oradan ma'lum vaqt o'tgach, amir Boyazid Jaloyir Tug'luq Temurxon tomonidan qatl etiladi. Shunday qilib, butun Moverannahr, jumladan Farg'onaning g'arbiy qismi yana mo'g'ul xonlari tasarrufiga o'tdi.

1362-1364 yillarda Amir Husayn va Amir Temurning mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashi natijasida, oxir-oqibat, Chig'atoy ulusining g'arbiy qismida Moveronnahrning mustaqil amirligi vujudga keladi. Farg'onaning g'arbiy qismi bo'lgan Xo'jant viloyati ham mo'g'ullar qo'lidan ozod qilindi. 1366-yilda Xo'jand begstvosida hokimiyat jaloyir qabilasining boshqa boshlig'i Baxrom Jaloyir qo'liga o'tdi [3.74]. Bahrom Jaloyir Amir Temur va Amir Husayn o'rtasidagi kurashning keskinlashuvidan foydalangan holda, Xo'jandda o'z hokimiyatini mustahkamlash, o'z merosi chegaralarini kengaytirish maqsadida Mug'ul hukmdorlari bilan yaqin aloqalar o'rnatadi. 1367-1368 yillarda Bahrom Jaloir Mo'g'ulistondan 7 ming kishidan iborat yordamchi qo'shin olib kelib, nafaqat Xo'jand, balki Toshkent va Sayram yerlarini ham qo'lga kiritadi. Bundan tashqari, u Mug'ul xoni Ilyosxo'jixonidan qo'shin va viloyatni boshqarish to'g'risidagi nizomni olgan. 1367-1368 yillarda Bahrom Jaloyirning qudrati shu qadar kuchli ediki, hatto Amir Temur ham u bilan hisoblashishga majbur bo'ldi [1.67-68.]. Nizomiddin Shomiy va boshqa tarixchilar Kayxusrav va Bahrom Jaloyir Mo'g'ulistondan qo'shinni birga olib

borganliklarini qayd etishsa-da, nizomning Bahrom Jaloyir nomidan chiqarilganligi uning nufuzi va ta'siri yuqori bo'lganidan dalolat beradi. Muiniddin Natanziy 7000 kishilik mo'g'ul qo'shinini bir Bahrom Jaloyir olib kelganini aytadi. Sharafuddin Ali Yazdiy ham Amir Bahrom Jaloyir Amir Temurga yordam berishni istamay, Mo'g'ulxonga soliq yig'ish bahonasida Toshkent atrofidagi Amir Temurga tegishli yerlarni bosib olganini qayd etadi [2.165.].

Umuman, o'sha yillarda Bahrom Jaloyir Xo'jant viloyatidan tashqari Sayram va Toshkent viloyatini ham egallab, o'z bekining ma'muriy chegaralarini kengaytirgan.

Ammo keyingi siyosiy voqealar yana ma'muriy chegaralarga o'zgartirishlar kiritdi. 1368 yil kech kuzda mo'g'ul amirlari Moveronnahrga bostirib kirib, Sirdaryo bo'yidagi shaharlar va Toshkent viloyatini egalladi. Qish fasli yaqin bo'lgani uchun bahorda Moveronnahrning chekka hududiga borish uchun qishni shu yerda o'tkazishga qaror qildilar. Ammo 1369 yil bahorida ular o'rtasida boshlangan nizo tufayli ular yana Mo'g'ulistoniga qaytishdi. Lekin, bizningcha, ularning ba'zi amirlari o'z qo'shinlari bilan shu yerda qolgan. 1371-yil Mo'g'ulistoniga yurishi chog'ida Amir Temurning Toshkent viloyatida mo'g'ullar bilan olib borgan kurashi ham buning isboti bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, Toshkent va Sayram ham amir Bahrom Jaloyir nazoratidan chiqib ketdi. Uning o'zi ham Amir Temur qudratini tan olishi kerak. Bahrom Jaloyir 1370 yilda amir Husaynga qarshi yurishda Amir Temur qo'shini saflarida jang qilgan. Amir Temur 1370-yilda Bahrom Jaloyir Husaynning katta xotini, Chag'atoy xoni Tarmashirin Sevinch og'aning qizi bilan turmushga chiqadi va bu ham uning ta'siri qanchalik kuchli bo'lganini ko'rsatadi. Bu nikoh tufayli amir Boyazid xonlarning kuyovi bo'lib, kuragon maqomiga ega bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Amir Qozog'on vafotidan keyin boshlangan urushlar natijasida Moveronnahr mayda beklarga bo'linib ketgan. Biroq manbalarda mamlakatning shimoli-sharqiy qismida joylashgan beklar haqida keng ma'lumotlar yo'q. Jaloyir qabilasi tasarrufida bo'lgan Xo'jantgina tilga olinadi. Farg'ona vodiysining g'arbiy qismi Xo'jant merosiga bo'ysundi. Agar butun Farg'ona vodiysi ushbu bekstvo tarkibiga kirsa, bu manbalarda o'z aksini topgan bo'lardi. Shu bilan birga, qo'shni Mo'g'ullar davlati Farg'ona vodiysining shimoliy va sharqiy qismlariga kuchli ta'sir o'tkazgani va bu hududlarni o'z tarkibiga kiritgani ko'rinib turibdi. Bu hududlar mo'g'ul amirlari uchun eng yaqin talonchilik ob'ekti bo'lib xizmat qilgan. Bundan tashqari, 1360-1361 yillarda Mo'g'uliston xoni Tug'luq Temurxonning Toshkent janubidan oqib o'tadigan Sirdaryoga qarshiliksiz yetib kelgani, 1360-1361 yillarda Mo'g'uliston xoni Chanoqbuloqda quriltoy uyushtirgani ma'lum bo'ldi.

daryoning narigi tomonida hukmronlik qilishlari va shundan keyingina Moveronnahrning markaziy hududlariga yurish boshlanishi ularning o'zlariga tegishli deb hisoblagan Mo'g'ulistonga qo'shni bo'lgan Moverannahrning shimoliy va sharqiy hududlariga kuchli ta'siridan dalolat beradi.

Farg'onaning g'arbiy qismida joylashgan Xo'jand beklari ana shunday og'ir vaziyatda qo'shni qudratli Mo'g'ul davlatidan o'zini himoya qilibgina qolmay, ba'zi lahzalarda o'z mavqeini mustahkamlay oldi. Amir Boyazid Jaloyir 1360 yil yozidan 1361 yil bahorigacha bo'lgan davrda Samarqandni o'z ta'siriga bo'ysundirishga muvaffaq bo'ldi, 1367-1368 yillarda Bahrom Jaloyir Toshkent va Sayram shaharlarini o'ziga bo'ysundirdi. 1369-1370 yillarga kelib Amir Temurning Movaronaxrdagi mavqei keskin mustahkamlanib, Toshkent viloyatida mo'g'ul amirlari hukmronligi o'rnatilishi natijasida Xo'jand Bekstvo Amir Temur hokimiyatini tan oldi va uning davlati tarkibiga kirdi.

Amir Temur Moveronnahrda o'zining mustaqil davlatiga asos solgach, birinchi navbatda Mo'g'uliston tarkibida qolgan Farg'onaning shimoliy va sharqiy qismlari hamda Toshkent vohasini ozod qilish uchun kurashni boshladi.

1371 yilda Temur Mo'g'ulistonga birinchi harbiy yurishini boshladi. Mo'g'ul deb atalgan bo'lsa-da, aslida bu Farg'onaning sharqiy chegaralari va Toshkent viloyati yerlarini mo'g'ul bosqinchilaridan ozod qilish uchun qilingan harbiy yurish edi.

Sharafuddin Ali Yazdiyning yozishicha, 1371 yilda Amir Temur qo'shinlari Sirdaryodan o'tishi bilan u yerda joylashgan Qumaz va Urnak Temur taslim bo'lganlar [6.71]. Nizomiddin Shomiy ham bu yurish 1371-1372 yillarda bo'lib o'tganligini qayd etib, Kumaz haqida gapirmaydi va Urun Temur taslim bo'lganligi va Amir Temur uni yana bu hududga hukmdor etib tayinlab, ortga qaytganini yozadi [1.89]. Muiniddin Natanziy ushbu kompaniyadan ko'zlangan maqsad va natijalar haqida batafsil so'zlab beradi. Shuningdek, u yurish hijriy 773 yilda bo'lganini qayd etadi [3.116-117]. Biroq, Fosih Xavafiy yilnomalari [7.95] bo'yicha voqealarning yillik tahliliga asoslanib, bu yurish 1371 yilda amalga oshirilgan, degan fikrni aytish mumkin.

Natanziy yozadiki, amir Sohibqiron Zindahoshimni o'rab olib, uni mag'lub etgandan so'ng, shu yilning kuzida bu amirni ittifoqchi qilib o'ziga tortdi va Mo'g'ulistonga ketdi. Mo'g'ullarni O'zgand va Farg'onadan quvib chiqardi va Xitoygacha bo'lgan (yerlarni) egallashga qaror qildi. Kamura va Urumtemur qariyb uch-to'rt ming mo'g'ul oilasi bilan yetib kelib, Amir Temurga xizmat qilish sharafiga muyassar bo'ldilar. Keyinroq Kebektemur amir Sohibqiron huzuriga yetib, Sohibqiron ostonasini o'pish sharafiga muyassar bo'lib, unga xizmat qila boshlab, mo'g'ullar hududiga yo'l boshlovchilik burchini o'z zimmasiga oladi. O'sha davr odatiga ko'ra, bu yerni talon-taroj qilishdi. Shundan so'ng Sohibqiron

Mo'g'ulistonni Kebek Temur qo'liga to'liq topshirib, o'z hokimiyatini kengaytirib, Qorahojigacha bo'lgan yerlarni o'z tasarrufiga kiritdi [3.116-117.].

Yuqoridagi ma'lumotlardan ma'lum bo'lishicha, Qumaz va Urnak Temur mo'g'ul amirlari orasida bo'lgan va ular Toshkent vohasida 3-4 ming mo'g'ul oilasini boshqargan. Amir Temur yurishi natijasida ular uning hokimiyatini tan olishsa-da, o'z mulklarini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldilar. Amir Temur shaxsan Farg'ona vodiysiga bostirib kirmagan bo'lsa-da, uning yuborgan qo'shinlari va Toshkent vohasining o'ziga bo'ysunishi tufayli, aftidan, mo'g'ullar vodiyni tark etib, o'z yurtiga qaytgan. Sharafuddin Ali Yazdiy va Nizomiddin Shomiy Farg'ona vodiysi haqida hech narsa demasalar ham, lekin Natanziy ma'lumotlariga ko'ra, shunday xulosaga kelish mumkin.

Amir Temurning ketishi bilan Kebek Temur o'z itoatsizligini bildiradi. Natijada Sohibqiron Kebek Temurga qarshi Xojant hukmdori amir Bahrom Jaloyirni Abbas Bahodir, Xitoy Bahodur va Shayx Ali Bahodur bilan birga yuboradi. Ammo amirlar Kebek Temur bilan shartnoma tuzib, Toshkent vohasini mo'g'ullar qo'liga topshirib, natijasiz qaytib kelishadi [6.71].

Amirlarning Kebek Temur bilan bitim tuzishi Sohibqironni qanoatlantirmadi, shuning uchun ham o'sha yili Mo'g'ulistonga ikkinchi yurish boshlandi. Bu gal esa mo'g'ullardan ozod bo'lgan Amir Temur qo'shinlari Toshkent viloyati, Sayram va Yangi shaharlaridan tashqari Mo'g'ulistonning ichki hududlariga borishni boshlamadilar. Bu zafarli yurish Amir Temurning Farg'ona vodiysi va Toshkent vohasidagi qudratini mustahkamlashda muhim rol o'ynadi. Bu hududda mo'g'ullarning ta'sirini keskin kamaytirish mumkin edi.

Ehtimol, bu yurishlardan keyin Amir Temur Amir Hamdini Farg'ona vodiysiga hukmdor etib tayinlaydi. Sharafuddin Ali Yazdiy 1376 yil voqealarini tasvirlar ekan, Andijon viloyatining darug'i Amir Temur tomonidan tayinlangan amir Hamdi ekanligini qayd etadi [6.79.]. Muallif amir Hamdiyning qachon daruga etib tayinlanganini tilga olmasa-da, 1371-yildan oldin bo'lmagani ko'rinib turibdi, chunki Amir Temur mo'g'ullarni Farg'ona vodiysidan aynan shu yili quvib chiqarganini yuqorida aytib o'tgan edik. Manbalarga asoslanib, Amir Temur tomonidan tayinlangan Farg'ona vodiysining birinchi hukmdori sifatida amir Hamdiyning qayd etishimiz mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, 1371 yilda Farg'ona vodiysida bevosita oliy hukmdorga bo'ysunuvchi ikkita ma'muriy birlik vujudga kelgan, degan xulosaga kelish mumkin. Ulardan biri dastlab mavjud bo'lgan Xo'jand bekligi bo'lib, uning hukmdori amir Bahrom Jaloyir edi. O'limidan so'ng marhumning hududi va mulkini Sohibqiron o'g'li Odilshoh Jaloyirga bergan. Ikkinchi ma'muriy birlik aynan 1371 yilda vujudga kelgan bo'lib, uning tarkibiga Xojent bekiga kirmagan barcha hududlar kiritilgan bo'lsa kerak, chunki manbalarda boshqa ma'muriy

birlik qayd etilmagan. Bu ma'muriy birlikning markazi Andijon shahri bo'lgan, shuning uchun Sharafuddin Ali Yazdiy uni Andijon viloyati deb atagan. Bu viloyatni boshqarish, yuqorida aytib o'tilganidek, amir Hamdiy qo'lida edi.

XIV asrning 70 - yillari boshlarida Farg'ona vodiysi ma'muriy tuzilishida Xo'jand viloyati alohida ajralib turardi. Vodiyning g'arbiy darvozasi bo'lmish Xo'jand shahri va viloyati jaloyirilar qabilasi tasarrufida bo'lib, ularning yetakchilari Bahrom jaloyir va keyinchalik uning o'g'li Odilshoh Movarounnahr siyosiy hayotida muhim o'ringa ega edilar. Bahrom Jaloyir 1370 yili Amir Husaynga qarshi olib borilgan, 1370-1371 yillarda Mo'g'ulistonga uyushtirilgan yurishlarda yetakchi sarkardalardan biri sifatida qatnashgan bo'lsa, Odilshoh ham Mo'g'uliston hukmdori Qamariddinga qarshi olib borilgan yurishlarning ishtirokchisi edi. Amir Temur 1370 yili Amir Husaynning katta xotini Chig'atoy ulusining xoni Tarmashirinning qizi Sevinch Qutlug' og'ani Bahrom Jaloyirga xotinlikka berishi, uning siyosiy ta'siri bir muncha kuchli ekanligidan dalolat beradi. Bahrom Jaloyir ham, uning o'g'li Odilshoh ham aslida o'z viloyatlari mustaqilligini saqlab qolishga intilayotgan beklar edi. Voqealarning bunday keyingi rivoji fikrimizni isbotlaydi.

Vodiyning asosiy qismi esa, ma'muriy jihatdan Andijon shahriga buysunar va uning dorug'asi etib, Amir Hamdi tayinlangan edi. Lekin markazlashgan davlat tashkil topishidan manfaatdor bo'lmagan yirik amirlar - Sari bug'o, Odilshoh va ularga qo'shilgan Amir Hamdilarning 1376-yili Amir Temur davlatiga qarshi isyon ko'tarishi Farg'ona vodiysining ma'muriy tuzilishiga katta o'zgarish kiritdi. Amirlar isyonini bostirgan Sohibqiron Farg'ona vodiysini suyurg'ol sifatida ikkinchi o'g'li Umarshayx mirzoga topshirdi. Jaloyir qabilasi esa viloyatlarga tarqatib yuborildi. Shundan so'ng Xo'jand viloyati alohida ma'muriy birlik sifatida o'z ahamiyatini yo'qotdi va Farg'ona ulusining bir qismiga aylandi.

Umarshayx mirzo Farg'ona vodiysini Andijon shahridan turib boshqardi. Uning davrida Farg'ona vodiysi yirik harbiy va ma'muriy birlik - ulus sifatida shakllandi. Movarounnahrining shimoli va sharqidagi barcha siyosiy-harbiy jarayonlarda asosiy o'rin tuta boshladi. Misol uchun, 1388 yili Movarounnahr bir vaqtda ikki ko'chmanchi davlat - Oltin O'rda va Mo'g'ulistonning xujumiga uchraganda, Umarshayx mirzo boshliq Farg'ona qo'shinlari ham O'trorda, ham Andijonda bosqinchilarga qarshi jang qildilar. Aynan shu janglarda Umarshayx mirzo va uning qo'shinlari ko'rsatgan jasorat Amir Temur tomonidan alohida e'tirof etiladi.

1393 yili Fors viloyatining to'liq bo'ysundirilishi va Muzaffariylar sulolasining taxtdan tushirilishi munosabati bilan Umarshayx mirzo Farg'ona vodiysi hokimligidan olinib, Fors viloyati hokimi etib tayinlanadi. Farg'ona vodiysini boshqarish esa uning o'g'li Iskandar mirzoga topshiriladi.

Iskandar mirzo 1393-1399-yillarda Farg'ona ulusini boshqardi. 1399-yili Farg'ona vodiysiga qo'shni bo'lgan Mo'g'ulistonda Xizr Xo'jaxonning vafot etishi natijasida o'zaro urushlar boshlandi. Bu o'zaro urushlardan foydalanib, Iskandar mirzo Farg'ona qo'shini bilan Mo'g'ulistonga yurish qiladi. Bu yurish davomida Yorkent, Sariqamish, Kalpin, Alamko'l, Oqsuv, Xo'tan kabi shahar va qal'alar egallanadi. Bu haqida Sharafiddin Ali Yazdiy yozadi: «Alqissa amirzoda Xo'tang'a etdi, andog'i el peshkashlar bilan chiqib, tobe' bo'ldilar. Va andog'i qal'alar musaxxar bo'ldi. Va amirzoda Qorong'utog' sori bordi va andin qaytib, ul qish Qoshg'arda o'ltirdi».

Garchi Iskandar mirzo Mo'g'uliston yurishida katta g'alabalarga erishib, behisob o'ljalar bilan qaytgan bo'lsa-da, bu hol Amir Temur nomidan Farg'onani boshqarayotgan Muhammad Sultonga ma'qul bo'lmadi. Chunki, Muhammad Sultoning o'zi ham bu yurishni amalga oshirmoqchi edi. U Iskandar mirzoning hatti-harakatini markaziy hukumatga qarshi o'zboshimchalik, bo'ysunmaslik deb baholadi va uni hibsga oldirdi. Iskandar mirzoning otabegi Bayon Temur Bekkichik va boshqa mulozimlar, jami 26 kishi qatl etildi. Iskandar mirzoning o'zi esa, 1402-yilgacha hibsdan saqlandi. Uning hibsdan ozod etilishi xususida «Zafarnoma»da quyidagi ma'lumot keltiriladi: «...Ani Sohibqiron qoshiga kelturub, ulug' devorda yarg'u surub, yasoq tayog'i urub, bandini ko'tardilar».

Yuqorida bayon etilgan voqealar natijasida 1399-yili Farg'ona ulusi tugatilib, to 1404-yilgacha beklar boshqaruvida bo'ldi va Movarounnahr tarkibiga kiritildi. 1404-yilda Farg'ona vodiysi ma'muriy tuzilishida ancha o'zgarish sodir bo'ldi. Shu yili Farg'ona vodiysi, Taroz, Qoshg'ar va Xo'tan hududlarini birshlashtirgan yangi ulus tashkil etildi. Bu ulusni boshqarish Ibrohim mirzoga topshirildi. Lekin ko'p o'tmay Amir Temurning vafot etishi yangi ulusning tashkil topishiga xalaqit berdi. Farg'ona vodiysi esa Temuriylar davrida yana Movarounnahr tarkibiga qaytarildi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR:

1. Bahridin Usmonov, Farg'ona vodiysi Amir Temur va Temuriylar davrida, F.,2019;
2. Bahridin Usmonov, Amir Temur davlati (O'quv uslubiy qo'llanma), F.,2016;
3. Temur tuzuklari, forschadan Alixon Sog'uniy va Habibullo Karomatov tarjimasi, T., 1991;
4. Ibn Arabshoh, Ajoib al-maqdur fi tarixi Taymur (Temur tarixida taqdir ajoyibotlari), T, 1992; 5. Nizomiddin Shomiy, Zafarnoma, T, 1996; 6. Sharafuddin Ali Yazdiy, Zafarnoma, T., 1997;

7. Muhammadjonov A., Temur va temuriylar saltanati (Tarixiy ocherk), T., 1994;
8. Ahmedov B., Sohibqiron Temur (Hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati), T., 1996;